

CÄROLYN+PÕVVAT=? MÖTTEID JA MÖTÕLUSI LÕUNA-EESTI KULTUURIST

BERK VAHER, LAURI SOMMER

Berk Vaher (B. V.): Hakkaks pihta kas või sellest, et suurel määral ja juba harjumuspäraseltki samastatakse pärimuse taasavastamist just Lõuna-Eesti-ga, ehkki mitte kõik sellest pole ju „Lõuna“ (kust tuleb „Eesti ballaadid“?) ja mõned mõjusamad hääled isegi mitte üheselt „Eesti“ (setod). Võib-olla see on minu kui kultuurivaatleja abstraktsioon, aga mingit püsivat vastandust „Lõuna“ ja „Põhja“ vahel ma ikkagi tajun, ning selle sees ka „Eesti“ ja „mitte-Eesti“ vastandust – „mitte-Eesti“ siis niivõrd mitte venelaste ega ilmtingimata mitte eurooplastegi, vaid (näiteks) ameerikaliku pseudoglobalismi tähenduses. „Lõunas“ usutakse loodetakse olevat enesetundmise väevälju, mida „Põhjas“ pole, ja selle uskumuse peale on olnud võimalik tekitada nii etnomai-guga massiüritusi (milleks praegu võib vist juba pidada „Viljandi folk“) kui ka kohavaimu manifeste, mida tõlge „euroopalikku“ kultuurikeelde pole oluliselt tuhmistanud („Taarka“). Sina oled selles vaimus rohkem kodus (mul ju juured Virumaal) – kuidas see elevus sulle paistab?

Lauri Sommer (L. S.): Lõuna-Eestit liitev alus on kindlasti võro keel, mis avab ukse kompaktsesse, eesti kirjakeel-est kyllalt erinevasse tunnetusse. Võro-kestel on sõnaraamat ja väljaanne „Uma

Leht“, võimas koduloo kogumik, nyyd ka raadiosaated, ja nad mõtestavad end osalt ka teiste Euroopa murdeyhisuste kogemusest lähtudes. Pärimust on muidugi säilinud paljudes kohtades, aga selle kasutamise erksus on Lõuna-Eestis kyllap suurem ja kultuurilised tuletused mitmekesisemad – **Madis Kõivu** ja **Jaan Kaplinski** filosoofilistest rändamistest **Kauksi Ylle** aegade remiksimise ja **Pulga Jaani** ballaadideni, läbi rahvalaulude laulmise kuni noorema põlve kirjatsurade huumori ja päevakajani välja. Elevus peaks olema tegus ja syvenev, mitte ennast upitav või kommert-sile mööndusi tegev – peale kunstkäsi-töö on seda siiski ka muusikas ja kirja-sõnas –, lahjendatud teistsugusus te-hakse vahel ka kaubaks.

B. V.: Uurides eksootikat, olen gi üllatusega tõdenud, kuidas kõik kordub ja postkoloniaalne draama ka siinmail ikka-jälle uute osalistega maha mängitakse; ikka on identiteedikriisis linna-kultuuril vaja konstrueerida „üllast metslast“, keda imetleda, kelle loome-lõigukesi kokku osta ja keda ehk järelegi aimata... Kuhugimaani on selline üldi-ne huvifoon oma tarbijalikkuse kiuste küllap abiks, sest võimaldab nii ka tõsi-huviliste süüvimist, saati siis sealsest pinnasest kasvanute juurteleidu – võib ju küll väita, et suhtumine võro keelde

Berk Vaher.

on soojenenud isegi nende seas, kelle eluviisist selle maailm kaugele jääb, ja see omakorda on julgustanud rohkemaid selles laulma-kirjutama. Kuskilt maalt jällegi võib mitmekordselt vahendatud jäljendus matta esmase eluviisi – viimane hakkab kurioosel kombel tunduma vähem autentne isegi neile, kes võiksid olla selle pärimuse pärijad.

Aga mõnel pool toodud paralleel rastakultuuriga osutub sügavamaks, kui võiks arvata, isegi kui rastakultuur ise on märksa suuremal määral hübriidne eksotiseering erinevaist traditsioonidest. Mõlema suhtes on üleval küsimus, kas autsaider saab end nendesse ilmdesse õppida. Ja mõlemas on oma puristid, kes kultuurikaaslastegi silmis ehk üle pingutavad... Aga nii nagu MTV näitab meile pseudo-*patois*'d plötutavaid tööstusnukke, nii võib ka kohaliku le poplavale sügeneda pelki foneetilisi travestiaid lõuna-estli kultuuri teemadel. Aga kui need võro tiinereile meeldivad (nagu *apache indian* meeldis Punjabi

tiinereitele), kes olen mina, et seda vaeleks hüüda?

L. S.: Jah, liigne, spetsiifiline purism ja rusikaga vastu rinda tagumine, et „ainult mina tean täpselt, kuidas seda keelt rääkima / laulu laulma / taret ehitama jne peab“, ei vii kuhugi, tekitab ainult rumalaid vastuolusid võimalike kaastöölise keskel. On aga valida, mida oma paikkonnaga harmoneeruvat globaalsetest muutustest välja noppida. Ja vahel on lõuna-estlastele esmalt vaja mõnda popkultuurilist väljatust, „Kynõtraati“ või „Tiid“ või „Lõkõreid“, et nad mõistaksid: see on ju meie oma vinge värk, see pole ainult vanavara, see toimib uuendatud nurga alt ka täna, aga seal on paljugi veel taga, milleni jõudmiseks tuleb tööd teha, ei piisa ainult vahel rahvariiete kandmisest või „Taarka“ vaatamisest. Võimalike pärijate purism on yldhoiakuna kyll vist pigem tahtmatu, intuiitiivne reaktsioon amerikaniseerumisele ja ylepaisutatud popkultuurile. Taluõuelt tundub see tihti täiesti asja-

Lauri Sommer.

tu tõblemisena. No eks erinevused maa- ja linnakultuuri vahel ole ysnä põhimised. Kui näiteks koolis satuvad yhte pinki istuma Cärolyn ja Põvvat, kelle nimed kehastavad erinevaid ilmavaateid, siis mina kyll kahtlen, kas neist saab paar. Samas lisab suurem linn liikumisele hariduslikku, täidesaatvat ja laiendavat panust – mõnedki selle mõtestajad asuvad Tartus. Võimalik lõunaeeestlusse sisseõppimine käib siiski maakohatades elamise, paikade tunnetamise ja kõnõlõmise, teises vóorus ka kirjavara, laulude, arhailise ehituskunsti, käsitõõjms kaudu. Näiteks Kytiorg on ju paljudede põhjaeestlastest loomeinimestele see ava, mille kaudu nad asjast aimu saavad. Või tuleb sulle veel mõeldavaid yhendusteid pähe?

B. V.: Kui vaadata kas vói Tartu NAKist välja kasvanud aktiivsemaid Lõuna-Eesti autoreid, siis alguses mõjusid nad ju selgelt pullimeeste ja vemmalvärsitagujatena, keda linnarahvas seas parimal juhul **Contra** järelväena

väärtustati. Nüüd on **Olavi Ruitlane** ja **Aapo Ilves** aga tollelesamale publikule üsnägi sarnaste vahenditega ka hoopis tõsisemaid asju rääkimas. Neid kuulates tunnen üha enam, et sõnal on kaal, vägi sees. Ehk selle taga on ka nende endi arusaamist, et nad pole ainult eneste eest väljas. Huvitaval kombel on siin jällegi paralleel mustade kultuuriga – kuivõrd lüüa läbi meelelahutajana, kellenä „lollid valged inimesed” neid mõista suudavad; kuivõrd hakata kõnelema oma asjast ja mõistmist taotleda... vói kuivõrd üldse loobuda heakskiidu taotlemisest ja luua oma suletud subkultuur. Ehk vóro paueri mehed omas jõõrmis eestluses vahel protestivad „neegritega” võrdlemise vastu, aga asjata – nendega on neil ja meil mu meelest rohkem ühist kui uute ja vanade valgete *massa'* dega. Ja need loetletud küsimused on ka eestlaste küsimused, ehk küll tarbimisloa eest odavaks tõõjõuks olemine vóib tunduda ajalooliselt harjumuspärasem. „Lõkõriq” ja Aapo Ilves on

naljaga pooleks ka räppida püüdnud – aga miks mitte proovida ka tõsiselt? Autentsuse vastu patustamist ei heideta ju ammugi enam ette lääneilmas elavatele radikaalasiaatidele, kes on võtnud hip-hopi oma väljendusvahendiks („Asian Dub Foundation“, „Fun Da Mental“). Sellist globaalset ambitsiooni võiks Lõuna-Eesti kultuuril rohkem olla, nagu näiteks mulgi maailmamehel **Nikolai Baturinil**, kelle romaanid ehk enamjaolt otse „lõunaeesti asja“ ei aja nagu ta luule, aga see ettekujutus võib hõlpsasti ka pealiskaudseks osutada. Või nagu **Peeter Lauritsal** oma Kütioru-päevikus.

L. S.: Ma ei tea, kui tulemuslikult see neegrite paralleel võrokeste näitele syvatasandil rakendub. Sealse omakandi seostega popkultuuri traditsioon on eredate õite ja hübriidide synnitamiseks esialgu liiga õhuke – „Hetero“, „Setu Futu“ ja „Ummamuudu“, „Vägilased“, „Lõkõriq“, „Näiokõsõq“ ja „Zetod“. Võro muusikakoolis avati tänavu pärimusmuusika osakond. Eks näe, kuidas see tänase päevaga lõimuma hakkab. Vanalt poolelt olid seto lauluemad, kylanõiad, käsitöömeistrid ja muinasjutuvestjad selgelt maailmakultuuri osa ka ilma sellest midagi teadmata, traditsiooni sygavuse toel, mis hõlmas vahel erksalt ka kaasaega. Näiteks mõnedes seto lauludes kajastus kolhoosiaeg ning hilisemad poliitilised muutused sama ehedalt kui muinasmaterjal, ning koha-peal improviseerijatena olid nad puhtad eksperimentaatorid.

Lõunaestlased on alati heas mõttes konservatiivsemad olnud, just tänu sellele on neil säilinud rohkem vanapäraseid jooni keeles ja kombestikis, eripärane surmakultuur jne. Ulatuslikumad multikultuursed eksperimendid on ikkagi suurrahvaste pärusmaa, nõrgematel natuuridel on seal lihtne suunataju kaotada ning omade jaoks kaduma minna. Suur tykk ajab suu lõhki, nagu vana-

sõnagi ytleb. Muude kantide jooni võetakse võro kultuuris andsakul kombel ju yle kyll. Soomeugride põimijal Kauksi Yllet on näiteks luuletus igavesest impordist, Contra mugandab oma kiiksudele sõnadele kõiksugu poplaule, Pulga Jaan ja „Lõkõriq“ tõlgendavad vene romansse ja sentimentaalseid lugusid, Ilves miksib bluusi ja tõva kõrilaulu jne. Selle kandi ylevõtt käibki huumori ja tegemismõnu või siis mõtõluse kaudu. Maailmamehed on lõunaestlastel olemas, enamasti K-tähega algavad: **Kaalep, Kama, Kaplinski, Kasak, Kõiv**. Võrokene elab neis ilmakodanikuga rahulikult kõrvu.

B. V.: Jah, ja nende maailm tundub olevat just selle võrra avaram ja stambivabam. Mitte see elutu pompõõsne konstrukt, mida haibivad mitmed eesti rahvuskonservatiivid, kel jätkub jaburust süüdistada Lõuna-Eesti aktiviste ressurside murendamises. Mehikesed, kelle jaoks saksik dekoratiivrahvuslus on omam elusast pärimusest, ei erine ju palju venelastest, kes mari kultuurist mingit ideoloogiliselt korrektset vitriiniversiooni välja vägistavad. Aga noorem rahvas, kelle jaoks pärimusereal on omamoodi pungi mekk man, kaldub vahest enamjaolt tollest ausammastatud rahvuslusest samavõrd lahti ütlemas kui globaalkitšist. See annab lootust. Mõistagi ei laiene see meelsus või meelsuste kogum naljalt kogu rahvale – „Club Tallinna“ kunded ei andu labajalavalsile, kui stereotüüpides kõnelda. Aga võib juhtuda, et üldine respekt kultuurierisuste suhtes suureneb – kuni paikondlik identiteet saab märksa olulisemaks rahvuslikust. Kellegi jaoks on see „rahvuse hukk“, kellegi jaoks tagasi-pöördumine ajalooliselt loomulikuma eluviisi juurde. Minu jaoks ei üht ega teist – too teadlikkus maailmast ja oma senistest raamidest jääb ju alles.

L. S.: Näyss-näyss...